

Наталія КОЛБ

*кандидат історичних наук
старший науковий співробітник
відділу нової історії України*

*Інституту українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України
ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-4449-1991>
e-mail: nata_kolb@ukr.net*

ВІДЗНАЧЕННЯ РІЧНИЦЬ СІЧНЕВОГО ПОВСТАННЯ 1863 РОКУ ПОЛЬСЬКОЮ ГРОМАДОЮ ЛЬВОВА НА ЗЛАМІ ХІХ–ХХ СТОЛІТЬ (крізь призму львівських польських часописів)

Показано, що на зламі ХІХ–ХХ ст. провідні польські середовища Львова звертали значну увагу на формування і збереження в польському суспільстві високого рівня національної свідомості та патріотизму. Вказано, що одним з інструментів для цього ставали патріотичні відзначення, серед яких важливе місце займали урочистості на честь Січневого повстання 1863 р. Підкреслено, що львівська польська громада щороку відзначала дві дати, пов'язані з цим повстанням: у серпні на честь страчених російською владою членів Національного уряду та в січні, вшановуючи день початку повстання, яка була масштабнішою: охоплювала поминальні богослужіння, концертні програми й патріотичні зібрання, а спершу організацією урочистостей опікувалася польська молодь, а з 1898 р. – спеціально створений громадський комітет.

Наголошено, що суспільна думка дуже прискіпливо контролювала рівень проведення патріотичних відзначень і залучення до них численної львівської громадськості. З'ясовано, що наприкінці ХІХ ст. виявлялося певне збайдужіння львів'ян до щорічних січневих відзначень, що спонукало громадський комітет розширити коло організаторів урочистостей та ареал проведення. Вказано, що 35-ті, а особливо 40-ві й 50-ті роковини Січневого повстання відбулися з особливою урочистістю: проведенням богослужінь у всіх костелах Львова, величними процесійними походами вулицями міста, концертами й патріотичними зібраннями.

Зазначено, що на початку ХХ ст. до відзначень на честь Січневого повстання почали долучатися соціалісти, виголошуючи ліві гасла, також інколи свій відбиток на перебіг урочистостей накладало загострення українсько-польських стосунків і загальна радикалізація настроїв у галицькому суспільстві.

Ключові слова: Львів, Січневе повстання, польська громадськість, патріотичні відзначення, поминальні богослужіння, патріотизм.

У межах діяльності, спрямованої на відновлення втраченої державності, вагоме місце польські провідні кола відводили формуванню і збереженню в польському

суспільстві високого рівня національної свідомості й патріотизму¹. Львівський часопис «*Dziennik Polski*» 1892 р. писав: «... ми мусимо пам'ятати, що мертво лише наше тіло: дух залишився живим! Цей дух нам слід підбадьорювати і зміцнювати ..., щоб коли оживить колись тіло і покличе його до життя – не впало»². Одним із методів гарту національної свідомості суспільства були патріотичні урочистості. Заходи такого плану давали можливість об'єднувати велику кількість населення з різних суспільних верств, досягати високого рівня емоційного піднесення, формувати патріотичні стандарти громадян.

Особливу увагу проведенню урочистих національних відзначень приділяли польські кола Львова. Бути в авангарді національного життя народу їх значною мірою спонукало усвідомлення ролі міста не лише як столиці одного з коронних країв Галичини, а передовсім як духовної столиці розділеної кордонами Польщі³. У цьому контексті урочисті патріотичні відзначення трактувалися як спосіб духовного єднання з побратимами в Російській імперії і Пруській монархії, як демонстрація світові та самим собі життєвої потуги польського національного духу. Звідси випливало скрупульозне ставлення поляків Львова до організації патріотичних відзначень, підставою для яких ставали історичні дати, а також важливі події національного значення, що траплялися не лише в місті чи краї, а й поза їхніми межами.

Наприкінці XIX ст. у Львові існував усталений календар щорічних польських патріотичних відзначень – своєрідний «патріотичний кістяк», який щороку доповнювали низкою принагідних ушанувань. Цей базовий календар становили вісім історичних подій. Показово, що абсолютна більшість із них була присвячена визначним подіям і постатям визвольної боротьби польського народу кінця XVIII – середини XIX ст.: 1) роковинам присяги Тадеуша Костюшка як очільника польського повстання й битви під Рацлавицями (1794); 2) вшануванню дня відходу до вічності Костюшка (1817); 3) смерті його соратника полковника Яна Кілінського (1819); 4) початку Листопадового повстання (1831); 5) Січневого (1863) повстання; 6) вшануванню, страчених російською владою 1864 р., останніх п'ятох членів Національного уряду. Безперечно, така підбірка дат була покликана на прикладах національної доблесті та звитяги гартувати патріотичний дух польської спільноти, закладати почуття національної гідності, формувати тип громадянина, центральним ідеалом життя якого є Батьківщина та готовність віддати за неї найдорожче.

Мета статті – на основі дописів львівських часописів «*Dziennik Polski*» (газети львівських демократів), «*Gazeta Narodowa*» (східногалицьких консерваторів) і «*Gazeta Lwowska*» (друкованого органу австрійської влади) простежити, якою наприкінці XIX ст. була традиція відзначення польською громадою Львова роковин Січневого повстання, які заходи ці урочистості охоплювали, хто ставав їхніми учасниками. З'ясувати, якого значення львівські польські кола того часу надавали урочистостям із нагоди Січневого повстання та яке місце вони займали в колі національних святкувань львівської громади; чи відбувалися трансформації у стандарті святкувань і що ставало для цього поштовхом.

¹ 22/1 1863. *Dziennik Polski*. 1901. Nr 22. S. 1.

² «... my powinniśmy pamiętać, że ciało tylko nasze martwe: duch żywym pozosta! Ducha tego nam krzepić i wzmacniać ..., ażeby, gdy kiedyś ożywi ciało i powoła je do życia – nie upadł» (Duchowieństwo a lud. *Dziennik Polski*. 1892. Nr 108. S. 1).

³ Kronika. Św. Wojciech i jego 900-letni obchód u nas. *Dziennik Polski*. 1897. Nr 124. S. 2.

Наприкінці XIX ст. часописи були одним з основних медіаторів для налагодження комунікації з широкими колами суспільства, засобом донесення інформації, формування громадської думки та мобілізації населення. Серед іншого, на сторінках преси можна знайти інформацію про національні заходи й урочистості, а також аналіз їхнього перебігу. Так на своїх шпальтах газети щороку поміщали анонси про урочистості на честь Січневого повстання, кореспонденти подавали розлогі, наповнені деталями й емоційно забарвлені описи перебігу святкувань, скрупульозно пильнували, щоб такі відзначення відбувалися на належному рівні. Очевидно, не в останню чергу під впливом таких заміток і статей у провідних колах польського суспільства Львова зроджувалися пропозиції щодо нових підходів в організації патріотичних урочистостей у місті.

Історія Січневого повстання та його відображення в колективній пам'яті займає поважне місце в дослідженнях істориків, передовсім польських⁴. Зокрема, у сфері зацікавлень науковців опинялися питання впливу пам'яті про Січневе повстання на формування патріотизму польської молоді в російській займанщині⁵, відзначення роковин повстання поляками у Пруській монархії⁶. Тематично найближчою до запропонованого дослідження є стаття польської науковиці, професорки Жешівського університету Сабіни Рейман, яка на підставі польської преси Львова простежила традиції відзначення роковин Січневого повстання в Галичині⁷. Висвітлення цієї традиції на прикладі життя польської громади Львова стане ще одним сегментом у вивченні практики січневих відзначень у польських середовищах кінця XIX – початку XX ст.

Перелік щорічних патріотичних відзначень польської громади Львова засвідчує, що він охоплював аж дві дати, присвячені Січневому повстанню. Спеціальний акцент польських кіл на цій події зрозумілий. У новітній історії Польщі Січневе повстання стало найбільшим сплеском її національно-визвольної боротьби, унаслідок якої тисячі учасників загинули в боях, були страчені російською владою або вивезені на заслання чи каторгу. Наприкінці XIX ст. ці події ще залишалися в живій пам'яті численних їхніх учасників та очевидців, частина з яких мешкала у Львові⁸. Ці обставини спонукали польську громадськість з особливим трепетом зберігати пам'ять про ще так недавню героїчну боротьбу співвітчизників, велелюдно й урочисто вшановувати їхній подвиг.

⁴ Наприклад, див.: *Galicja a powstanie styczniowe* / pod. red. M. Hoszowskiej, A. Kawalec, L. Zaskilniaka. Warszawa; Rzeszów, 2013. 656 s; *Powstanie styczniowe w pamięci zbiorowej* / red. nauk.: A. Kawalec, J. Kuzicki. Rzeszów: Uniwersytet Rzeszowski, 2017. 610 s.; Kargol T. Konferencja naukowa «Powstanie Styczniowe – odniesienia, interpretacje, pamięć» (Kraków–Małogoszcz, 21–22 Lutego 2013 r.). *Zeszyty naukowe Uniwersytetu Jagiellońskiego. Prace Historyczne*. 2014. Nr 141. Z. 1. S. 173–177.

⁵ Nawrot-Borowska M. Tradycje powstania styczniowego i ich rola w wychowaniu patriotycznym młodego pokolenia (w świetle wspomnień z zaboru rosyjskiego) – w 150. rocznicę zrywu niepodległościowego z 1863 roku. *Przegląd Pedagogiczny*. 2013. Nr 1. S. 61–76.

⁶ Hinc A. Obchody rocznic powstania styczniowego w ocenie administracji pruskiej w Poznańskim w latach 1864–1914. Uwagi wstępne. *Powstanie styczniowe w pamięci zbiorowej...* S. 196–208.

⁷ Rejman S. Rocznicowa pamięć o powstaniu styczniowym w Galicji na łamach polskiej prasy lwowskiej. *Powstanie styczniowe w pamięci zbiorowej...* S. 277–289.

⁸ Michalska-Bracha L. Od powstania styczniowego do niepodległości. O lwowskiej inteligencji z powstaniem czą biografią w tle. *Studia z Historii Społeczno-Gospodarczej XIX i XX wieku*. 2018. T. 19. S. 15–32.

У 1890-х роках ініціаторами й організаторами щорічних відзначень подій Січневого повстання була польська гімназійна та студентська молодь Львова. Так щороку на початку серпня вони організовували вшанування пам'яті страчених російською владою членів Національного уряду⁹. Програма цього заходу була лаконічною і підкреслено патріотичною, бо по суті передбачала тільки зібрання біля меморіальної каплиці 1863 р. на Вульці¹⁰. Молодь заздалегідь оздоблювала каплицю квітами та свічками. Учасники акції виконували патріотичні пісні, відтак процесійно поверталися в місто. В ювілейному 1894 р. таке повернення організували як смолоскипну ходу під спів патріотичних пісень¹¹. На пагорбі Люблінської унії в цей день розвівався жалобний стяг¹². Інколи програма вшанування також охоплювала спеціально замовлене поминальне богослужіння в катедрі Успіння Пресвятої Діви Марії або в костелі Божого Тіла отців домініканів¹³.

Масштабне відзначення роковин Січневого повстання, яке об'єднувало низку заходів, відбувалося у 20-х числах січня. Головні урочистості проходили 22 січня – у день початку повстання. Програму розпочинало поминальне богослужіння за душі полеглих повстанців, яке відбувалося у Львівському кафедральному соборі. Про проведення Меси містян заздалегідь повідомляли оголошення в газетах й афіші на вулицях міста. Урочиста відправа відбувалася за усталеним стандартом з обов'язковим дотриманням низки атрибутів. Так у наві храму встановлювали яскраво освітлений, декорований косами, ланцюгами та символікою в польських національних кольорах катафалк. Інколи траурним кепом декоровано й пресвітерію катедрі. Урочистість відзначення підкреслювала представницька участь у поминальній відправі польських товариств Львова. Постійними учасниками цих Мес були делегації ремісничих товариств «Gwiazda» і «Skała». На зламі XIX–XX ст. до них усе численніше долучалися й інші польські товариства. Представництва прибували з корпоративними прапорами й розташовувалися навколо катафалка. Почесні місця у храмі займали ветерани Листопадового і Січневого повстань. Службу відправляв парох катедрі або хтось із каноніків у співслужінні з кількома священниками¹⁴. Для виконання Меси організатори запрошували кращі хорові колективи міста. Наприкінці XIX ст. літургійний співосупровід цих відправ незмінно забезпечував хор товариства «Echo», а на початку XX ст. – хор Музичного товариства чи товариства «Lutnia». Після Меси священник підходив до катафалка, де відправляв панахиду (eżekwii). Обов'язковим останнім акордом урочистості ставало виконання присутніми народно-релігійного

⁹ Kronika. Obchód pamiątkowy. *Dziennik Polski*. 1893. Nr 213. S. 2; Kronika. Trzydziesta rocznicę. *Dodatek do nr. 217. «Dziennika Polskiego»*. 1894. S. 1.

¹⁰ Вулька – місцевість у сучасному Франківському районі Львова, яка розташована між вулицями Княгині Ольги, Сахарова, Гвардійською, Стрийською і залізничним полотном. Назва походить від пестливої форми польського слова «воля».

¹¹ Kronika. Trzydziesta rocznicę. *Dodatek do nr. 217. «Dziennika Polskiego»*. 1894. S. 1.

¹² Kronika. Żałobne nabożeństwo. *Dziennik Polski*. 1891. Nr 216. S. 2.

¹³ Kronika. Za spokój duszy. *Dziennik Polski*. 1892. Nr 216. S. 2; Kronika. Nabożeństwo żałobne. *Ibid.* 1897. Nr 218. S. 3; Za dusze bohaterów wolności. *Gazeta Narodowa*. 1904. Nr 79. S. 2.

¹⁴ Kronika. Żałobne nabożeństwo. *Dziennik Polski*. 1892. Nr 334. S. 2; Kronika. Żałobne nabożeństwo. *Ibid.* 1895. Nr 332. S. 2; W rocznicę powstania. *Gazeta Lwowska*. 1909. Nr 18. S. 3.

гімну «Boże, coś Polskę»¹⁵ – пісні, що стала для поляків молитвою за Батьківщину, втіленням державницьких прагнень народу й була обов'язковою складовою усіх польських патріотичних заходів. Також нерідко виконували пісні «Z dymem pożarów», «Święty Boże»¹⁶, «Boże Ojczy»¹⁷, «Twoi dzieci»¹⁸.

Увечері програму урочистостей продовжував святковий концерт, що відбувався у залі товариства «Sokół» або у приміщенні міського театру. Його програму традиційно формували промови й вокально-інструментальні номери у виконанні оркестру «Harmonia», хорових колективів міста, сольних артистів¹⁹, а інколи навіть історичні доповіді й театральні постановки. Зал численно наповнювала публіка, прибували делегації ремісничих товариств. Почесні місця відводили ветеранам повстання та на їхню підтримку скеровували зібрані за концерт кошти²⁰. Урочистість події підкреслювали сповнені патріотизму й символізму сценічні декорації. Святкові вечори на честь Січневого повстання також організували польські товариства Львова й учнівсько-освітнянські кола міста²¹.

У межах урочистостей львівська громада також проводила патріотичне зібрання біля меморіальної каплиці на Вульці, де учасники виголошували промови та виконували патріотичних пісень, а відтак процесійно поверталися в місто²². За такою ж програмою ремісничі й гімназійна молодь і ветерани щороку вшановували пам'ять полеглих повстанців біля їхніх могил на Личаківському цвинтарі²³. Молодь замовляла окрему заупокійну Месу за душі полеглих повстанців, яку зазвичай проводили в костелі отців домініканів²⁴. У ці ж дні свої загальні збори проводило Товариство учасників повстання 1863 р.²⁵.

Провідні польські кола Львова надавали відзначенням роковин Січневого повстання особливого значення. Кореспондент часопису «Gazeta Narodowa» порівнював їх із провідною зіркою, яку Господь запалив серед темної ночі для народу, що крізь пустелю невдач прямує до краю свободи²⁶. Глибше зрозуміти зміст й емоції, які вкладали сучасники в ці урочистості, дає змогу цитата з часопису «Dziennik Polski». «Ці

¹⁵ Kronika. W kościele katedralnym. *Dziennik Polski*. 1892. Nr 23. S. 2; Kronika. Nabożeństwo żałobne. *Ibid.* 1890. Nr 332. S. 2; Kronika. Nabożeństwo żałobne. *Ibid.* 1895. Nr 23. S. 3.

¹⁶ Kronika. W 30-tą rocznicę powstania. *Dziennik Polski*. 1893. Nr 21. S. 2.

¹⁷ Nabożeństwo żałobne. *Gazeta Narodowa*. 1902. Nr 23. S. 2.

¹⁸ Za dusze zmarłych. *Gazeta Narodowa*. 1905. Nr 18. S. 2.

¹⁹ Kronika. *Dziennik Polski*. 1890. Nr 21. S. 2.

²⁰ W kościele Archikatedralnym. *Gazeta Lwowska*. 1908. Nr 17. S. 3.

²¹ Rocznicę styczniową. *Gazeta Narodowa*. 1906. Nr 17. S. 2.

²² Kronika. Obchody narodowe. *Dziennik Polski*. 1895. Nr 28. S. 1; Pamiątkowe obchody. *Gazeta Narodowa*. 1907. Nr 18. S. 2.

²³ Obchód styczniowy. *Gazeta Narodowa*. 1906. Nr 18. S. 2; Obchód styczniowy. *Ibid.* Nr 19. S. 2; Rocznicę styczniową. *Gazeta Lwowska*. 1912. Nr 17. S. 3; Rocznicę styczniową. *Ibid.* 1913. Nr 17. S. 3.

²⁴ Kronika. Obchody narodowe. *Dziennik Polski*. 1895. Nr 23. S. 3. (Винятком став 1891 р., коли відправа відбувалася в костелі оо. Кармелітів (Nabożeństwo. *Gazeta Narodowa*. 1891. Nr 28. S. 2)).

²⁵ Towarzystwo uczestników powstania z r. 1863. *Gazeta Narodowa*. 1900. Nr 22. S. 2; Towarzystwo weteranów z r. 1863. *Gazeta Lwowska*. 1909. Nr 17. S. 3; Z Towarzystwa weteranów 1863/4 roku. *Gazeta Lwowska*. 1910. Nr 18. S. 3.

²⁶ Rocznicę styczniową. *Gazeta Narodowa*. 1900. Nr 22. S. 2.

вшанування, – зазначено там, – і живуча честь до нашого минулого, туга за свободою Вітчизни і пам'ять про її героїв, які відзначаємо щороку від миті нашого упадку, створили міцну поминальну традицію, в атмосфері якої виховалися нові покоління. Віра в Польщу і надія в краще майбутнє стали нашою ознакою і диханням від колиски, воля Вітчизни нашою мрією, нашою метою. ... Сьогодні, вшановуючи пам'ять тих героїв, що своє життя і майно поклали на вівтар Вітчизни, повторюймо: “Перед Твоїми вівтарями заносимо благання: волю Батьківщини зволь нам повернути, Господи”, а найсправедливіший Всевишній вислухає наші прохання й зішле нам кращу долю»²⁷.

Організація і проведення урочистості незмінно перебували під прискіпливою увагою громадськості, детально висвітлювалися на сторінках львівської преси. Покликані плекати й підтримувати національну свідомість у широких суспільних колах, ці вшанування водночас ставали своєрідним барометром рівня патріотизму польського населення Львова. Порушення стандартів урочистості траплялося рідко й не проходило повз увагу громадськості. Так резонансу в польських колах набув випадок 1893 р. Тоді, попри попередні домовленості із причетом костелу отців домініканів і задалегідь вивішені оголошення, священники не провели замовленої відправи. Громадськість не сприймала серйозно пояснень духовенства, що «замовлення добре не зрозуміли, а плакати і преса їх не обходять»²⁸, натомість реальну причину інциденту вбачали у зміні керівництва конвенту, у якому, за твердженням преси, на місце патріотично налаштованих отців прийшли отці-обсерватори. Кілька днів по тому причет костелу отців домініканів таки відслужив «заборговану» Месу²⁹, однак з огляду на цей інцидент видається не випадковим, що наступного року молодь замовила відправу за душі полеглих повстанців у костелі отців кармелітів³⁰.

Важливою ознакою патріотичних урочистостей стала численна участь у них громадськості. Це було неначе наочним свідченням високого рівня патріотизму поляків Львова, нагодою емоційного єднання громади. Особливу увагу преса звертала на участь містян у «патріотичних» богослужіннях. У репортажах із поминальних Мес газети зазвичай відзначали численну участь у них містян із помітним домінуванням молоді й жіноцтва³¹. Підставою особливо наголосити на патріотизмі громади стали два випадки: 1891 р., коли поліція заборонила розклеювання афіш про проведення поминальної Меси³², і 1899 р., коли віцепрезидент Крайової шкільної ради д-р Міхал

²⁷ «Obchody te i żyjąca cześć dla przeszłości naszej, tęsknota za wolnością Ojczyzny i pamięć o jej bohaterach, święcone co roku od chwili upadku naszego, stworzyły potężną tradycję pogrobową, w której atmosferze wychowywały się nowe pokolenia. Wiara w Polskę i nadzieja w lepszą przyszłość stały się znamieniem naszym i tchnieniem od kolebki, wolność Ojczyzny naszym marzeniem, naszym celem. ... Dziś czcząc pamięć tych bohaterów, co życie swe i mienie złożyli na ołtarzu Ojczyzny, powtarzajmy: “Przed Twe ołtarze zanosim błaganie, Ojczyzno wolność racz nam wrócić Panie”, a Pan zastępów, najsprawiedliwszy, wysłucha prośb naszych i zesśle nam lepszą dole» (Kronika. Rocznica styczniowa. *Dziennik Polski*. 1896. Nr 22. S. 2).

²⁸ «zamówienia dobrze nie zrozumieli (?), a plakaty i dzienniki nic ich nie obchodzą» (Kronika. Żałobne nabożeństwo. *Dziennik Polski*. 1893. Nr 22. S. 2).

²⁹ Kronika. Nabożeństwo żałobne. *Dziennik Polski*. 1893. Nr 25. S. 2.

³⁰ Ibid. 1894. Nr 30. S. 2.

³¹ Kronika. Solenne nabożeństwo. *Dziennik Polski*. 1891. Nr 23. S. 2.

³² Kronika. Nabożeństwo. *Dziennik Polski*. 1891. Nr 31. S. 2.

Бобжинський (1849–1935) заборонив учнівській молоді брати участь у «патріотичних» богослужіннях³³. В обох випадках часописи наголошували, що, попри перешкоди, громадськість численно прибула на жалобні січневі відправи³⁴.

Однак, спостерігаючи за тенденціями, що виявлялися під час січневих відзначень, преса мусила констатувати, що, з одного боку, попри загально позитивну картину, упродовж 1890-х років у середовищі польських львів'ян відбулася помітна формалізація, а з другого – певне збайдужіння до щорічного відзначення роковин повстань. Із року в рік ядро цих відзначень творило вузьке коло одних і тих же осіб. Газети періодично відзначали то брак на них представницької участі польських товариств³⁵, то невелику кількість молоді³⁶ чи вірних³⁷.

Такі вияви спонукали організаторів щорічних відзначень вжити заходи для надання їм нового дихання. Приводом для цього стали 35-ті роковини Січневого повстання (1898). Від цього часу організацією урочистостей почав займатися спеціально створений громадський комітет³⁸. На його засіданнях було прийнято рішення розширити організаційне ядро відзначень, залучивши до нього міщанство, а також у святкуваннях вийти за межі Львова. Відтак комітет звернувся до парохів на провінції із проханням 21 і 22 січня провести урочисті відзначення на місцях.

Більш помпезно було проведено відзначення роковин повстання й у самому Львові. Тут було розширено традиційний ареал святкувань через проведення жалобних богослужінь у всіх парафіяльних костелах столиці. Центральна Меса традиційно відбулася в катедральному соборі. Усе вказувало на підкреслену урочистість заходу. Катафалк із труною, встановлений перед великим вітварем храму, був прикрашений значно багатшою, ніж традиційно, декорацією: парою складених навхрест шабель, рогативкою*, карабінами, косами й оздобленими прапорами ланцюгами. Участь у відправі взяли делегації всіх польських львівських товариств, цехи з прапорами, взвод добровільної пожежної охорони, президія магістрату на чолі з президентом Львова, а також чимало сеймових послів. Почесні місця перед головним вітварем було відведено учасникам Січневого повстання на чолі з князем Адамом Сапегою (1867–1951). Наву костелу щільно заповнили шкільна і студентська молодь та громадськість³⁹.

³³ Kronika. W rocznicę listopadową. *Dziennik Polski*. 1899. Nr 332. S. 2.

³⁴ Хоч молодь мусила відбутися такою відправою дуже рано (о 7-й годині), «потихцем, без надмірної пишності» (Kronika. W rocznicę listopadową. *Dziennik Polski*. 1899. Nr 332. S. 2).

³⁵ Kronika. W katedrze łacińskiej. *Dziennik Polski*. 1897. Nr 332. S. 2; Obchód trzydziestej piątej rocznicy powstania. *Ibid.* 1898. Nr 43. S. 1.

³⁶ Kronika. Nabożeństwo żałobne. *Dziennik Polski*. 1895. Nr 23. S. 3.

³⁷ Kronika. W 68mą rocznicą powstania listopadowego. *Dziennik Polski*. 1898. Nr 332. S. 2; Rocznicza styczniowa. *Gazeta Narodowa*. 1900. Nr 22. S. 2; Za dusze zmarłych. *Gazeta Narodowa*. 1905. Nr 18. S. 2.

³⁸ Kronika. W 62 rocznicę powstania listopadowego. *Dziennik Polski*. 1892. Nr 333. S. 2; Kronika. Nabożeństwo solenne. *Ibid.* 1890. Nr 21. S. 2; Kronika. Za dusze poległych. *Ibid.* 1891. Nr 331. S. 2; Kronika. Nabożeństwo. *Ibid.* 1893. Nr 332. S. 2; Kronika. Nabożeństwo żałobne. *Ibid.* 1897. Nr 22. S. 2.

* Рогативка – головний убір із квадратним дном, який використовували різні формації під час листопадового повстання 1830/31. Стала національним символом під час польських визвольних змагань.

³⁹ Kronika. Program uroczystego obchodu. *Dziennik Polski*. 1898. Nr 16. S. 2; Obchód trzydziestej piątej rocznicy powstania. *Ibid.* Nr 43. S. 1.

Відзначення 40-ї річниці Січневого повстання (1903) було організоване з іще більшою урочистістю. Частково воно було виведене на вулиці, захоплюючи у свій вир ширший міський простір, адже на богослужіння до катедрального собору громадськість пройшла урочистою ходою, що стартувала від міської ратуші. Без сумніву, цей похід мав справляти величне враження і на його учасників, і на численно зібрану публіку, що заповнила вулиці. У лавах процесії крокували добровольча пожежна охорона, товариства «Sokół», Towarzystwa im. Kilińskiego, корпорації ремісників, національних товариств, академічна, реміснична, шкільна молодь, міська рада. Всі товариства виступали з корпоративними прапорами. Учасниками походу стало близько 800 ветеранів, які мали спеціальні відзнаки – біло-червоні кокарди зі срібним орлям. Похід супроводжувала гра національної капели, яка очолювала процесію. Музиканти були вдягнені у строї польських уланів 1831 р. Урочисті поминальні Меси одночасно відбувалися в латинському катедральному соборі, вірменській католицькій катедрі та синагозі Темплъ. Після богослужіння учасники святкування такою ж урочистою колоною рушило до театру, де відбувся концерт⁴⁰. Досвід цього відзначення організатори використали 1913 р., проводячи святкування 50-річчя Січневого повстання. Тоді святкова програма охоплювала аж три дні. На знак поваги до цієї події на час проведення богослужінь магазини в середмісті були зачинені. Учні й студенти були звільнені від навчання. Із ратуші та багатьох будинків розвівалися біло-червоні стяги⁴¹.

Радикалізація суспільних настроїв, що виявлялося, з одного боку, у загостренні польсько-українського протистояння, із другого – у посиленні впливу лівих політичних сил, дедалі відчутніше проглядалося в житті галицького суспільства. Із початком ХХ ст. ці настрої виявлялися й на тлі повстанських патріотичних відзначень, порушуючи їхню традиційну розміреність і статечність. Чи не першим таким випадком став інцидент, що трапився 21 січня 1900 р. під час концерту у приміщенні Народного дому російського хору Надіни Слов'янської. Наперебій артистам група польських демонстрантів почала співати гімн «Jeszcze Polska nie zginęła», а спроба русофілів їм перешкодити переросла в бійку. Коментуючи ці події, часопис «Gazeta Narodowa» виправдовував поведінку демонстрантів тим, що концерт відбувся в день роковин Січневого повстання. Не останню роль, за твердженням газети, відіграли й антисемітські настрої суспільства (Н. Слов'янська була етнічною єврейкою). Однак уже наступного дня часопис в унісон з іншими друкованими органами міста заперечив існування політичного підтексту цього інциденту і засудив його як необдуманий та безвідповідальний вибрик молодиків⁴².

Із початком ХХ ст. до відзначень Січневого повстання почали долучатися соціалісти⁴³, передовсім до січневих⁴⁴ і серпневих вшанувань на Вульці. Відтак на урочистостях почали звучати соціалістичні гасла, серед пісень – «Czerwony sztandar» й інші, «що будять класову ненависть»⁴⁵, а процесію, що поверталася з Вульки в місто, все частіше зустрічав загін поліції, намагаючись запобігти можливим непопорядкам і провокаціям.

⁴⁰ Czterdziesta rocznica. *Gazeta Narodowa*. 1903. Nr 17. S. 2.

⁴¹ Półwiekowa rocznica styczniowa. *Gazeta Lwowska*. 1913. Nr 17. S. 3.

⁴² Z powodu zajścia. *Gazeta Narodowa*. 1900. Nr 23. S. 2.

⁴³ Obwód styczniowy. *Ibid.* 1906. Nr 18. S. 2.

⁴⁴ Rocznicę styczniową. *Ibid.* 1906. Nr 17. S. 2.

⁴⁵ Z powodu wczorajszej rocznicy. *Ibid.* 1904. Nr 180. S. 2; Rocznicą narodową. *Ibid.* 1906. Nr 174. S. 2.

У 1913 р. серед урочистих зібрань різних польських корпорацій і товариств були й збори робітників, які відбулися у приміщенні ратуші. Поза тим «Gazeta Lwowska» повідомляла, що «жоден збиточний вибрик не зіпсував поваги святкування»⁴⁶.

Отож на зламі XIX–XX ст. патріотичні урочистості займали важливе місце в національному житті польської громади Львова. Такі заходи вважали визначальним інструментом формування і збереження в суспільстві почуття патріотизму та глибокої національної свідомості, необхідних для майбутнього відродження державності. Поважне місце серед таких відзначень займали щорічні урочистості на честь Січневого повстання 1863 р., які охоплювали проведення поминальних богослужінь та низки патріотичних заходів. Їхніми обов'язковими атрибутами були польська національна символіка, виконання патріотичних гімнів, представницька участь львівських товариств, залучення широкої громадськості. Особливо велично відзначали ювілейні дати повстання. Загалом січневі відзначення досягали своєї мети, відіграючи роль потужних патріотичних імпульсів, які емоційно і психологічно живили польську громаду Львова. Усе ж наприкінці XIX ст. польські провідні кола констатували певне збайдужіння містян до цих урочистостей. Це спонукало до зміни організаційного ядра відзначень і пошуку додаткових засобів для надання січевим відзначенням нового дихання. Водночас «дух часу» надавав січевим урочистостям нових інтонацій, наповнюючи ці патріотичні відзначення соціалістичними нотками.

REFERENCES

- 22/1 1863. (1901). *Dziennik Polski*, 22, 1 (in Polish).
 Czterdziesta rocznica. (1903). *Gazeta Narodowa*, 17, 2 (in Polish).
 Duchowieństwo a lud. (1892). *Dziennik Polski*, 108, 1 (in Polish).
 Hinc, A. (2017). Obchody rocznic powstania styczniowego w ocenie administracji pruskiej w Poznańskiem w latach 1864–1914. Uwagi wstępne. In *Powstanie styczniowe w pamięci zbiorowej*. 196–208 (in Polish).
 Kargol, T. (2014). Konferencja naukowa «Powstanie Styczniowe – odniesienia, interpretacje, pamięć» (Kraków–Małogoszcz, 21–22 Lutego 2013 roku). *Zeszyty naukowe Uniwersytetu Jagiellońskiego. Prace Historyczne*. 141, 1, 173–177 (in Polish).
 Kronika. Trzydziesta rocznicę. (1894). *Dodatek do «Dziennika Polskiego»*, 217, 1 (in Polish).
 Kronika. (1890). *Dziennik Polski*, 21, 2 (in Polish).
 Kronika. Nabożeństwo. (1891). *Dziennik Polski*, 31, 2 (in Polish).
 Kronika. Nabożeństwo. (1893). *Dziennik Polski*, 332, 2 (in Polish).
 Kronika. Nabożeństwo solenne. (1890). *Dziennik Polski*, 21, 2 (in Polish).
 Kronika. Nabożeństwo żałobne. (1890). *Dziennik Polski*, 332, 2 (in Polish).
 Kronika. Nabożeństwo żałobne. (1893). *Dziennik Polski*, 25, 2 (in Polish).
 Kronika. Nabożeństwo żałobne. (1895). *Dziennik Polski*, 23, 3 (in Polish).
 Kronika. Nabożeństwo żałobne. (1897). *Dziennik Polski*, 22, 2 (in Polish).
 Kronika. Nabożeństwo żałobne. (1897). *Dziennik Polski*, 218, 3 (in Polish).
 Kronika. Obchód pamiątkowy. (1893). *Dziennik Polski*, 213, 2 (in Polish).

⁴⁶ «żaden zbyteczny wybrk nie zepsuł powagi obchodu» (Półwiekowa rocznica styczniowa. *Gazeta Lwowska*. 1913. Nr 18. S. 3).

- Kronika. Obchody narodowe. (1895). *Dziennik Polski*, 23, 3 (in Polish).
- Kronika. Obchody narodowe. (1895). *Dziennik Polski*, 28, 1 (in Polish).
- Kronika. Program uroczystego obchodu. (1898). *Dziennik Polski*, 16, 2 (in Polish).
- Kronika. Rocznicza styczniowa. (1896). *Dziennik Polski*, 22, 2 (in Polish).
- Kronika. Solenne nabożeństwo. (1891). *Dziennik Polski*, 23, 2 (in Polish).
- Kronika. Św. Wojciech i jego 900-letni obchód u nas. (1897). *Dziennik Polski*, 124, 2 (in Polish).
- Kronika. W 30-tą rocznicę powstania. (1893). *Dziennik Polski*, 21, 2 (in Polish).
- Kronika. W 62 rocznicę powstania listopadowego. (1892). *Dziennik Polski*, 333, 2 (in Polish).
- Kronika. W 68mą rocznicą powstania listopadowego. (1898). *Dziennik Polski*, 332, 2 (in Polish).
- Kronika. W katedrze łacińskiej. (1897). *Dziennik Polski*, 332, 2 (in Polish).
- Kronika. W kościele katedralnym. (1892). *Dziennik Polski*, 23, 2 (in Polish).
- Kronika. W rocznicę listopadową. (1899). *Dziennik Polski*, 332, 2 (in Polish).
- Kronika. Za dusze poległych. (1891). *Dziennik Polski*, 331, 2 (in Polish).
- Kronika. Żałobne nabożeństwo. (1891). *Dziennik Polski*, 216, 2 (in Polish).
- Kronika. Żałobne nabożeństwo. (1892). *Dziennik Polski*, 334, 2 (in Polish).
- Kronika. Żałobne nabożeństwo. (1893). *Dziennik Polski*, 22, 2 (in Polish).
- Kronika. Żałobne nabożeństwo. (1894). *Dziennik Polski*, 30, 2 (in Polish).
- Kronika. Żałobne nabożeństwo. (1895). *Dziennik Polski*, 332, 2 (in Polish).
- Kronika. Za spokój duszy. (1892). *Dziennik Polski*, 216, 2 (in Polish).
- Michalska-Bracha, L. (2018). Od powstania styczniowego do niepodległości. O lwowskiej inteligencji z powstańczą biografią w tle. *Studia z Historii Społeczno-Gospodarczej XIX i XX wieku*, 19, 15–32 (in Polish).
- Nabożeństwo. (1891). *Gazeta Narodowa*, 28, 2 (in Polish).
- Nabożeństwo żałobne. (1902). *Gazeta Narodowa*, 23, 2 (in Polish).
- Nawrot-Borowska, M. (2013). Tradycje powstania styczniowego i ich rola w wychowaniu patriotycznym młodego pokolenia (w świetle wspomnień z zaboru rosyjskiego) – w 150. rocznicę zrywu niepodległościowego z 1863 roku. *Przegląd Pedagogiczny*, 1, 61–76 (in Polish).
- Obchód styczniowy. (1906). *Gazeta Narodowa*, 18, 2 (in Polish).
- Obchód styczniowy. (1906). *Gazeta Narodowa*, 19, 2 (in Polish).
- Obchód trzydziestej piątej rocznicy powstania. (1898). *Dziennik Polski*, 43, 1 (in Polish).
- Pamiętkowe obchody. (1907). *Gazeta Narodowa*, 18, 2 (in Polish).
- Półwiekowa rocznicza styczniowa. (1913). *Gazeta Lwowska*, 17, 3 (in Polish).
- Półwiekowa rocznicza styczniowa. (1913). *Gazeta Lwowska*, 18, 3 (in Polish).
- Rejman, S. (2017). Rocznicowa pamięć o powstaniu styczniowym w Galicji na łamach polskiej prasy lwowskiej. *Powstanie styczniowe w pamięci zbiorowej*, 277–289 (in Polish).
- Rocznicza styczniowa. (1900). *Gazeta Narodowa*, 22, 2 (in Polish).
- Rocznicę styczniową. (1906). *Gazeta Narodowa*, 17, 2 (in Polish).
- Rocznicza narodowa. (1906). *Gazeta Narodowa*, 174, 2 (in Polish).
- Rocznicza styczniowa. (1912). *Gazeta Lwowska*, 17, 3 (in Polish).
- Rocznicza styczniowa. (1913). *Gazeta Lwowska*, 17, 3 (in Polish).

Towarzystwo uczestników powstania z r. 1863. (1900). *Gazeta Narodowa*, 22, 2 (in Polish).

Towarzystwo weteranów z r. 1863. (1909). *Gazeta Narodowa*, 17, 3 (in Polish).

W kościele Archikatedralnym. (1908). *Gazeta Lwowska*, 17, 3 (in Polish).

W rocznicę powstania. (1909). *Gazeta Lwowska*, 18, 3 (in Polish).

Za dusze bohaterów wolności. (1904). *Gazeta Narodowa*, 79, 2 (in Polish).

Za dusze zmarłych. (1905). *Gazeta Narodowa*, 18, 2 (in Polish).

Z powodu wczorajszej rocznicy. (1904). *Gazeta Narodowa*, 180, 2 (in Polish).

Z powodu zajścia. (1900). *Gazeta Narodowa*, 23, 2 (in Polish).

Z Towarzystwa weteranów 1863/4 roku. (1910). *Gazeta Lwowska*, 18, 3 (in Polish).

Nataliia KOLB

PhD

Senior Researcher

Department of Modern History of Ukraine

I. Krypiakevych Institute of Ukrainian Studies of the NAS of Ukraine

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-4449-1991>

e-mail: nata_kolb@ukr.net

COMMEMORATION OF THE ANNIVERSARIES OF THE JANUARY UPRISING OF 1863 BY THE POLISH COMMUNITY OF LVIV AT THE TURN OF THE 19th AND 20th CENTURIES (through the prism of Lviv polish journals)

It is noted that at the turn of the 19th and 20th centuries, the leading Polish circles of Lviv paid considerable attention to the formation and preservation of a high level of national consciousness and patriotism in Polish society. It is indicated that one of the tools for this was patriotic celebrations, among which the celebrations in honor of the January Uprising of 1863 occupied an important place. It is emphasized that the Lviv Polish community annually celebrated two dates related to this uprising: in August in honor of the members of the National Government executed by the Russian authorities, and in January, commemorating the day the uprising began. The January celebrations were of larger scale. They included memorial services, concert programs, and a patriotic gathering. It is noted that at first the organization of the celebrations was taken care of by Polish youth, and since 1898 by a specially created public committee.

It was emphasized that public opinion very carefully controlled the level of patriotic celebrations and the involvement of numerous Lviv public in them. It was found that at the end of the 19th century a certain indifference of Lviv residents to the annual January celebrations was evident. This prompted the Public Committee to expand the circle of organizers of these celebrations and the area of their holding. It is indicated that the 35th, and especially the 40th and 50th anniversaries of the January Uprising were celebrated with great solemnity: services were held in all Lviv churches, grand processions through the streets of the city, concerts and patriotic gatherings.

It is noted that at the beginning of the 20th century socialists joined the commemoration of the January Uprising, chanting left-wing slogans. Also, at times, the aggravation of Ukrainian-Polish relations and the general radicalization of attitudes in Galician society left its mark on the course of the celebrations.

Keywords: Lviv, January Uprising, Polish public, patriotic celebrations, memorial services, patriotism.